

ולא מן העפר [קרקע קשה כשחופרים אותה מוציאה אש].

[ולא מן הרעפים, ב"ח מחקן].

ולא מן המים [קרני השמש, העוברות דרך מים הנמצאים בכלי זכוכית, מסוגלות להצית אש בנעורת הנוגעת בזכוכית החמה].

ואין מלבנין את הרעפים [שמכסין בהם את הגג] באש כדי לצלות בהן [עליהן], ובגמרא יתבאר הטעם.

גמרא:

אמר רב יהודה: המתקן אוכלי בהמה, כגון ג-ב-1 שקוטם קש ועלי קנים [שהם אוכלי בהמה] כדי לחצוץ בהם את שיניו — שבשאר עצים חשוב תיקון כלי — אין בהם משום תיקון כלי, כי כל דבר שראוי למאכל בהמה אין עליו שם כלי [מ"ב].

איתיביה רב כהנא לרב יהודה מהא דתניא: מטלטלין עצי בשמים כדי להריח בהן, וכדי להניף בהן אויר קריר לחולה.

ומוללו לענף של עץ הבשמים בין אצבעותיו כדי להוציא את ריחו, ומריח בו.

ולא יקטמנו, לא יחתכנו כדי שיהא מקום הקטימה לח וריחו נודף, להריח בו, גזירה שמא יקטמנו כדי לחצוץ בו את שיניו, שדבר זה אסור מדאורייתא מפני שעושהו

ומדליק, (4) היות שכל מה שבחצר — מוכן הוא! ואין אומרים הואיל וטורח לקוששן לא הוה מן המוכן.

וחכמים אומרים מונבב קסמין דקים רק משלפניו, ורק מדליק, אבל אינו חוצץ בהן את שיניו.

ובשני ענינים נחלקו רבי אליעזר וחכמים:

א. לרבי אליעזר מגבב קסמין דקין אפילו מן החצר, ואילו לחכמים אינו מגבבן רק משלפניו, כי הואיל ודקין הן וטורח לקוששן, אינם עומדים לכך מאתמול.

ב. לרבי אליעזר מותר ליטול קיסם אפילו מעצים שבחצר, ואילו לחכמים אין מותר אלא להדליק בהם ולא לחצוץ בהם את שיניו, כי לדעתם לא נתנו עצים אלא להסקה.

אין מוציין ביום טוב את האור [אין יוצרים אש חדשה] משום "מוליד" בכך אש חדשה שלא היתה מערב יום טוב, ולא הותרה הבערת אש חדשה היות ואפשר לעשותה מערב יום טוב, ולכן אין מוציין ביום טוב את האש —

לא מן העצים, על ידי חיכוך עצים זה בזה, או על ידי שמכים עצים זה בזה עד שתצא האש. (5)

ולא מן חכוך האבנים.

4. אלא להדליקה, וזה הוא עיקר החידוש בענין זה. אבל המאירי כתב: על ידי בקוע העצים הקשים יוצאים לפעמים שביכים של אש.

5. חכמים חלוקים עליו ואומרים: אפילו משלפניו אינו נוטל קיסם כדי לחצוץ בו שיניו.

4. לאו דוקא "מדליק", אלא שאין צורך באיסוף

כלי.

ואם קטמו להריח בו, הרי זה פטור, (1) הואיל ומדאורייתא אינו אסור, אבל אסור לעשות כן מדרבנן. (2)

אבל כדי לחצוץ בו שיניו — לא יקטמנו.

ואם קטמו בשבת כדי לחצוץ בו שיניו חייב חטאת, מפני שעושהו כלי.

ותיקשי לרב יהודה, שהרי הברייתא מדברת בעצי בשמים שיש מהן הנחשבים לאוכלי בהמה, ומכל מקום חייב על תיקונם?!

אמר ליה רב יהודה לרב כהנא: השתא אפילו היית מוצא ברייתא שרק היה כתוב בה "הקוטם עצי בשמים לחצוץ בו שיניו הרי זה פטור אבל אסור" — קא קשיא לי! היתה ברייתא זו פירכא על דברי, שהרי אני מתיר לכתחילה.

עכשיו שמצאת ברייתא שכתוב בה נגדי יותר מזה, שחייב אפילו חטאת — וכי מבעיא לומר שיש בה פירכא על דברי!

אלא, אבל, יש לי לתרץ שאינה פירכא עלי כלל!

כי תניא ההיא, הברייתא שהבאת, האומרת

הקוטם עצי בשמים חייב חטאת — בעצי בשמים קשין היא מדברת, שאינם ראויים למאכל בהמה. ואילו אני התרתי לקטום עלי קנים דקים או קש, שהם רכים, וראויים למאכל בהמה. (3)

ותמהינן: איך העמיד רב יהודה את הברייתא, המדברת במולל עצי בשמים, בעצים קשים?

וכי עצים קשין — בני מלילה נינהו? והרי יתפרכו במלילתן [מאירי]?!

ועל כרחך הנידון בברייתא הוא בעצים רכין שהם בני מלילה, וראויים למאכל בהמה, וחוזרת הקושיה לרב יהודה, למה חייב חטאת על קטימתם?!

ומשינינן: הברייתא חסורי מחסרא, והכי קתני בה:

מוללו ומריח בו. ואף קוטמו ומריח בו, או חוצץ בו את שיניו.

במה דברים אמורים שמותר לקוטמו, בעצים רכין הואיל ואוכלי בהמה הן.

אבל בעצים קשין, שאינם ראויין לבהמה — לא יקטמנו כדי להריח בו, ואם קטמו, פטור אבל אסור.

כהנא, ולא היה לו לומר אלא "כי תניא ההיא בקשין"?!

ולפיכך כתבו לפרש, כי כוונת רב יהודה היתה לומר שהברייתא ודאי טעות היא, כי הדבר פשוט לא כן.

ולא גרסינן: "אלא" כי תניא ההיא בקשין, אלא: א"ל [אמר ליה] ומדברי רב כהנא הוא שאמר לו לרב יהודה, ראה שיטתם בדבריהם.

1. כתב המאירי: ואם קטם פטור, דהא לאו כלי שויה להשתמש בגופו אלא בריחו.

2. כתב הרש"ש, דנראה למחוק מילות "אבל אסור" מלשון הברייתא, וכן ליתא בתוספתא, כלומר: ממילא משמע כן.

3. התוספות תמהו על פירושו של רש"י, שהרי אך אריכות לשון היא שהשיב רב יהודה לרב

אבל לחצוץ בו שיניו — לא יקטמנו הואיל ועץ קשה אינו אינו מאכל בהמה. ואם קטמו — הייב הטאת.

הגמרא מביאה סתירה בין שתי ברייתות ומישבתם על פי החילוק שאמרה הגמרא:

תני ברייתא חדא: קטמנו ומריח בו.

ותניא אידך ברייתא: לא יקטמנו להריח בו, גזירה שמא יקטמנו כדי לחצוץ בו שיניו.

אמר רבי זירא אמר רב חסדא: לא קשיא —

הא דאמרינן קטמו ומריח בו — בעצי בשמים רבין הראויים למאכל בהמה, ואוכלי בהמה אין בהם משום תקון כלי.

הא דאמרינן לא יקטמנו — בעצי בשמים קשין, שאינם ראויים למאכל בהמה.

מתקיף לה רב אחא בר יעקב:

בעצים קשין⁽⁴⁾ — אמאי לא יקטמנו להריח בו? וכי גוזרים על מי שקוטם ואינו מתכוין למטרת כלי, בגלל מי שקוטם בכוונה לתיקון כלי?!

ומאי שנא מהא דתנן: שובר אדם בשבת את החבית, בסכין או בסיף, כדי לאכול ממנה [מן החבית] את הגרוגרות שבחבית, היות ואין במקלקל שכזה שום איסור בשבת [רש"י שבת].

ובלבד שלא יתכוין במעשהו לעשות כלי, שלא יתכוין לנוקבה יפה בפתח נאה [רש"י שבת], שהרי זה מתקן כלי.⁽⁵⁾

הרי למדנו מכאן שאם אין כוונתו לעשיית כלי לא גזרו בו חכמים בגלל מתכוין?!

ועוד תיקשי על שאסרנו לקטום כדי להריח:

הא רבא בר רב אדא ורבין בר רב אדא דאמרי תרווייהו:

כי הוינן בי רב יהודה [כשהיינו בביתו של רב יהודה] הוה מפשח לן ויהיב לן אלותא אלותא, [היה קורע ענפים מאילן תלוש, ונותן לנו ענף ענף] כדי להריח בו [תוספות], ואע"ג דחזיא שראויים הענפים הללו לקתתא [לעשות מהם קתות, בתי יד] דנרגי וחציני, שראויים הם הענפים לקתות של קרדומים וגרזנים.

הרי שלא גזרו לאסור קטימת ענף כדי להריח, בגלל קטימה כדי לעשות ממנה כלי.

ומשנינן: לא קשיא מהא דרב יהודה:

כי הא דאסרינן קטימה להריח אטו קטימה לחצוץ בו שיניו — רבי אליעזר היא, הסובר בברייתא דלהלן כי קטימה לצורך עשיית כלי חשובה תיקון מדאורייתא.

ואילו הא דרב יהודה — כרבנן, הסוברים

במתכוין?!

5. בחזון איש [נא ח] תמה על רש"י, שהרי מסוגייתנו משמע, שאין חילוק בצורת עשייתו אלא בכוונתו, דומיא דקטימה להריח אטו קטימה לחצוץ בו שיניו.

4. לשון הגמרא "בקשין אמאי לא", צריך ביאור, שהרי קושיא זו אינה קשה דוקא לפי תירוץ הגמרא דמיירי בקשין, אלא קושיא היא על עיקר הגזירה המבוארת בברייתא לאסור עשיית כלי שלא במתכוין אטו עשיית כלי

בברייתא הזאת שאין הקטימה חשובה תיקון כלי מדאורייתא, כי תיקון כלאחר יד הוא, ולפיכך לא גזרו בקטימה להריח.

דתניא:

רבי אליעזר אומר: נוטל אדם קיסם מעצים שלפניו כדי לחצוץ בו שיניו.

וחכמים אומרים: לא יטול אלא מאבוס של בהמה, שלא נתנו עצים אלא להסקה, מלבד דבר הראוי לאכילה לאדם או לבהמה שהוא מוכן לכל צורך.

ושוין רבי אליעזר וחכמים: שלא יקטמנו לקיסם שנטל מלפניו, מפני שהוא מתקן כלי [אבל אם נטל מאבוס של בהמה אין אסור לקוטמו, שהרי אוכלי בהמה הן, שיטמ"ק].

ואם קטמנו כדי לחצוץ בו שיניו, וכדי לפתוח בו הדלת [כגון שקוטמו כדי לתוחבו בין שתי דלתות לפתוח בו את הדלת, מאירי], אם עשה כן:

בשוגג בשבת — חייב הטאת.

במזיד ביום טוב — סופג את הארבעים, דברי רבי אליעזר. (6)

וחכמים אומרים: אחד זה שבת ואחד זה יום טוב אינו אסור מן התורה לקוטמו אלא משום שבות, דתיקון כלאחר יד הוא ולא תיקון טוב, אלא אם כן מחתכו וממחקו בסכין.

ומפרשת הגמרא לפי זה את התירוץ:

לדעת רבי אליעזר דקאמר התם אם קוטמו לחצוץ בו שיניו הרי זה חייב הטאת היות ומדאורייתא אסור — הכא, בקוטמו להריח בו, פטור אבל אסור, גזירה אטו קטימה לחצוץ בו שיניו, והיינו ברייתא דלעיל.

ואילו לדעת רבנן, דקא אמרי התם אם קוטמו לחצוץ בו שיניו פטור אבל אסור — הכא, בקוטמו להריח בו, מותר לכתחילה. (7)

ואף בקטימת ענף כדי להריח מותר לרבנן, מפני שאף אם יקטום כדי לעשות מהן קתות לדעת חכמים פטור אבל אסור, והיינו דרב יהודה.

ומתורצת הקושיא השניה דלעיל. ואילו הקושיא הראשונה מן המשנה דשובר חבית, תהיה מתורצת בתירוץ הגמרא על הקושיא הבאה.

ותמהה הגמרא על דינו של רבי אליעזר בברייתא:

וכי לית ליה לרבי אליעזר — הגוזר על עשיית כלי שלא במתכוין אטו עשיית כלי בכוונה לעשות כלי — הא דתנן: שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי. (8)

הרי שאין אנו גוזרים, וכעין דאקשינן לעיל! ?

לגזירה, אבל בשיטה מקובצת כתב: כשמתכוין להריח לא גזרו מפני עונג שבת ושמחת יום טוב.

8. תמה הצל"ח: מה זו תמיהה, וכי אטו רבי אליעזר אמורא הוא להקשות עליו מן המשנה! ?

6. נקט שוגג בשבת משום דשכיח טפי, אבל ביום טוב שאין בו קרבן כשעושה בשוגג, נקט מזיד, שיטה מקובצת.

7. לכאורה הטעם הוא משום שאין גוזרין גזירה

אמר רב אשי: כי תניא החיא משנה דמותר לשבור את החבית במוסתקי, חבית רעועה שדיבקהו בשרף של עץ הנקרא "מוסתקי", וכיון שרעועה היא אין לגזור בה שמא יתכוין לעשות כלי, כי יחוס עליה שמא תתקלקל החבית, ועושה נקב לכל הפחות שיוכל [תוספות בהבנת רש"י].⁽⁹⁾

שנינו במשנה: ומגבב מן החצר ומדליק, שכל מה שבחצר מוכן הוא:

תנו רבנן: מגבב מן החצר ומדליק, שכל מה שבחצר מוכן הוא.

ובלבד שלא יעשה צבורין צבורין, והטעם מתבאר בגמרא בסמוך.

ורבי שמעון מתיר אף לעשותו צבורין צבורין.

מפרשת הגמרא את מחלוקתם:

במאי קא מפלגי?

מר — תנא קמא — סבר: כשעושהו צבורין צבורין מחזי דקא מבניף למחר וליומא אחרינא [נראה הוא כמגבב לצורך מחר ויום אחר], ולפיכך אסור.

ומר — רבי שמעון — סבר: אין לחוש שמא יאמר הרואה לצורך מחר הוא מגבב,

כי קדרתו מוכחת עליו, ניכר לכל שעבור הקדירה הוא מגבב ולצורך יום טוב.

שנינו במשנה: אין מוציאין את האור לא מן העצים וכו':

ומפרשינן: מאי טעמא?

משום דקא "מוליד" ביום טוב.⁽¹⁰⁾

שנינו במשנה: ואין מלבנין את הרעפים לצלות בהן:

ותמהינן: וכי מאי קא עביד, מה איסור יש בדבר?!

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הכא במשנתנו ברעפים חדשים עסקינן, מפני

שצריך לבודקן, טעונין הן בדיקה אם ראויים דל-א הם לקבל ליבון. כי אפשר שאין הרעפים מקבלים ליבון, וייפקעו כשילבנן, ונמצא שטרח שלא לצורך, לפיכך אסרו ללבן רעפים חדשים.

ואמרי לה, יש אומרים טעם אחר מדוע אין ללבן רעפים חדשים: מפני שצריך להסמך [להקשותם], ובהיסק הראשון הם מתקשים ונעשים כלי. והלכך, אע"ג שההיסק הוא גם לצורך יום טוב, שהרי צולים עליהם, כיון שבהיסק זה נעשה כלי, הרי זה אסור.

וראה מה שביאר בזה.

9. והתוספות פירשו: דכיון שהם מדובקים בזפת ואין החתיכות שלמות לא הוי שום תקון כלי. ולשון המאירי הוא: חבית שאינה שלימה מעיקרא אלא שברי חבית שנדבקו על ידי שרף הנקרא מוסתקי ואין שבירתה נקראת שבירה גמורה.

10. הרמב"ם בפרק ד מהלכות יום טוב הלכה א כתב בטעם האיסור: שלא הותר ביום טוב אלא להבעיר מאש מצויה, אבל להמציא אש אסור שהרי אפשר להמציא אותה מבערב; והוסיף במשנה ברורה: דלא עדיף משאר מכשירין שאפשר לעשותן מערב יום טוב דאסור. והראב"ד השיג על הרמב"ם: ויאמר מפני